

**РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЗЕМЛІ,
ЗАЙНЯТІ ЗЕЛЕНИМИ НАСАДЖЕННЯМИ В НАСЕЛЕНИХ ПУНКТАХ**

У статті досліджується процес розвитку законодавства про землі, зайняті зеленими насадженнями в населених пунктах за часів СРСР. Робиться висновок про можливість виокремлення чотирьох умовних етапів радянського періоду розвитку відповідного законодавства, перший з яких бере початок із перших днів радянської влади (жовтень 1917 р.), другий охоплює початок 30-х – кінець 50-х років ХХ ст., третій розпочинається у 60-х роках та триває до 1990 р., останній етап охоплює проміжок часу з 1990 р. до проголошення незалежності України. Виокремлюються особливості та визначальні риси кожного з них.

Ключові слова: земля, земельна ділянка, зелені насадження, землі населених пунктів, землі міст, правовий режим.

В статье исследуется процесс развития законодательства СССР о землях, занятых зелеными насаждениями в населенных пунктах. Делается вывод о возможности выделения четырех условных этапов советского периода развития соответствующего законодательства, первый из которых берет начало с первых дней советской власти (октябрь 1917), второй охватывает начало 30-х – конец 50-х годов ХХ в., третий начинается в 60-х годах и продолжается до 1990 г., последний этап охватывает промежуток времени с 1990 г. до провозглашения независимости Украины. Выделяются особенности и определяющие черты каждого из них.

Ключевые слова: земля, земельный участок, зеленые насаждения, земли населенных пунктов, земли городов, правовой режим.

The development of the legislation of the lands occupied by the green spaces in the settlements in the times of the USSR is investigated in the article. The conclusion is made about the possibility of the excretion the four following conditional stages of the Soviet period of the relevant legislation: the first – from the first days of the Soviet regime (October, 1917), second – from the beginning of the 30-s till the end of the 50-s of the XX century, the third stage begins at 60-s and continues till 1990-s, and the last includes the period from the 1990 till the independence of Ukraine. The peculiarities and defining features of the each period are distinguished.

Key words: land, land parcel, green spaces, lands of settlements, lands of the cities, legal regime.

Вступ. Невід'ємною частиною будь-якого населеного пункту є землі, на яких розміщені різні види зелених насаджень: парки, сквери, міські ліси, бульвари, озеленені прибудинкові території тощо. Ці зелені насадження захищають населення від шуму, очищують повітря, створюють сприятливу атмосферу, прикрашають місцевий ландшафт та виконують багато інших функцій. Водночас спостерігається нераціональне, нецільове використання таких земель, їх тотальна забудова, знищення рослинності. виправити ситуацію, поряд з іншими заходами, може ефективне законодавство щодо правового режиму земель у містах та сільських населених пунктах, що зайняті зеленими насадженнями. Для розробки такої нормативної бази потрібний комплексний підхід, в якому обов'язково має бути присутній аналіз історичного досвіду. Це дасть змогу не лише прослідкувати зміни в законодавстві щодо встановлення правового режиму земель, зайнятих зеленими насадженнями в населених пунктах, а й дасть змогу врахувати такий історичний досвід у виробленні пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства.

Сьогодні в юридичній науці існує велика кількість праць, присвячених історико-правовому аналізу земельного законодавства. Це, зокрема, роботи В.І. Андрейцева, Г.І. Балюк, Ю.О. Вовка, А.П. Гетьмана, Є.О. Іванової, І.І. Каракаша, П.Ф. Кулинича, А.М. Мірошніченка, В.Л. Мунтяна, В.В. Носіка, В.М. Правдюка, О.О. Погрібного, В.І. Семчика, В.Д. Сидор, Н.І. Титової, Ю.С. Шемшученка, М.В. Шульги та ін. Проте спеціального дослідження процесу розвитку законодавства саме про землі, зайняті зеленими насадженнями в населених пунктах, наразі не проводилось, що й зумовлює актуальність теми цієї роботи. Оскільки в межах однієї статті досить складно охопити весь процес виникнення, становлення та розвитку такого законодавства, ця робота присвячуватиметься характеристиці лише одного з історичних періодів – радянського.

Результати дослідження. Переходячи до викладення основного матеріалу, хочемо зазначити, що активна діяльність зі встановлення правового режиму земель, у тому числі всіх земель у межах населених пунктів, розпочалась із перших днів радянської влади. Декрет II Всеросійського з'їзду Рад «Про землю» від 26 жовтня 1917 р. проголосив скасування приватної власності на землю і почав процес націоналізації земель [1]. Декрет РНК РРФСР «Про заборону угод з нерухомістю» від 14 грудня 1917 р. встановив призупинення з 18 грудня 1917 р. будь-яких угод з продажу, купівлі, застави тощо всієї нерухомості й земель у містах [2]. Відбулося скасування приватної власності на всі міські землі. Надалі цей курс був затверджений у Конституції УРСР 1919 р. (п. 3 Розділу I «Основні положення») [3]. Щодо націоналізації земель міст був прийнятий ще один документ – Декрет Ради Народних Комісарів УРСР «Про націоналізацію всіх колишніх казенних, монастирських, міських і поміщицьких земель» від 3 квітня 1920 р. [4] Першим правовим актом, який регламентував використання й охорону націоналізованих лісів, був Декрет «Про ліси» від 27 травня 1918 р. У ст. 83 цього декрету виділяється окрема категорія лісів – захисні, до яких належать ліси, що виконують функції захисту населених місць і впливають на клімат, виконують естетичні і культурні завдання та ін. Ст. 88 декрету встановлювала дуже обмежений порядок здійснення господарювання в таких лісах [5].

Надалі вже безпосередньо міські ліси та зелені насадження згадуються у Постанові Народних комісаріатів внутрішніх справ «Про охорону зеленої площі (садів, парків, приміських лісів і зелених насаджень» від 29 квітня 1920 р. Цей документ вперше в радянському законодавстві оперує поняттям «зелені насадження», відносячи до них сади (окрім фруктових), парки, сквери, приміські гаї та ліси. Ним передбачається здійснення обліку площ зелених насаджень, розробка плану використання зелених площ, плану розширень зелених площ, запровадження заходів з охорони всіх наявних у містах та поселеннях зелених насаджень через заборону їх вирубки чи знищення без дозволу спеціальних наглядових органів. Виконання всіх цих заходів покладалось на місцеві відділи упорядкування комунальних відділів [6]. Важливим є й Декрет «Про охорону пам'ятників природи, садів та парків» від 16 вересня 1921 р. [7].

Таким чином, вже на початку радянської влади правовому режиму земель міст приділяється увага в нормативних актах як загального, так і спеціального характеру, закладаються підвалини порядку визначення та використання земель у межах населених пунктів, на яких розміщені різні види зелених насаджень.

Наступний етап у межах радянського періоду розвитку законодавства про землі, зайняті зеленими насадженнями в населених пунктах, розпочався 1922 р. із прийняттям Земельного кодексу УРСР, що був уведений в дію постановою Президії ВУЦВК від 29 листопада 1922 р. [8]. Цей нормативний акт містив Частину II «Про міські землі», яка складалась із 11 статей розділу «Про міські землі». За ст. 146 Кодексу землями міст визнавались усі землі всередині міської мережі. Таким чином, Земельний кодекс УРСР остаточно закріпив існування міських земель та особливого міського землекористування.

На цьому ж етапі 25 липня 1923 р. було прийнято Лісовий кодекс РРФСР, що став базою для прийняття відповідних законів і в інших республіках (в УСРР 3 листопада 1923 р. був прийнятий закон «Про ліси УСРР» [9]). Лісовий кодекс РРФСР 1923 р. розділяв державний лісовий фонд на ліси загальнодержавного значення та місцеві. До перших входили державні ліси та ліси особливого призначення. До останніх належали міські ліси, під якими визначались лісові площі, розміщені в межах міста, а також частини лісів, що виходять за міську межу, але складають єдиний лісову ділянку з лісовими площами в межах міста [10].

Постановою ЦВК СРСР від 15 грудня 1928 р. затверджується ще один важливий нормативний акт – «Загальні засади землекористування і землеустрою» [11]. Як зазначає В.Д. Сидор, він урегулював питання співвідношення загальносоюзного і республіканського земельного законодавства і впорядкував усю систему земельного законодавства [12]. Щодо земель міст (у тому числі й тих, на яких розміщені зелені насадження), то розділ XI цього нормативного акту а) ви-

знав ними землі, що знаходяться в міських межах, за винятком земель спеціального призначення (для потреб транспорту, військових потреб, гірничих розробок, фабрик, заводів, шкіл, курортів тощо) (п. 57); б) визначив, що земельні розпорядки всередині міської межі встановлюються законодавством союзних республік (п. 58); в) закріпив, що міські землі належать до відання міських рад (п. 59).

Того ж року приймається Статут цивільного будівництва [13]. У ньому вказувалось, що всі міста і селища міського типу з населенням понад 10 тис. жителів повинні протягом 5 років розробити і подати на затвердження проекти планування. При цьому Статут вводив зонування території населених пунктів за їх функціональним призначенням (виділяючи у складі місць загального користування зелені насадження) і встановлював, серед іншого, вимоги до озеленення.

Надалі в розвиток законодавства про правовий режим міських земель ЦВК і РНК СРСР приймають постанову від 27 червня 1933 р. «Про складання і затвердження проектів планування і соціалістичної реконструкції міст та інших населених пунктів СРСР» [14], у п. 6 якої висувалися обов'язкові вимоги до проектів планування населених місць. Однією з вимог називалось створення всередині населеного місця, а також на його периферії системи пов'язаних між собою зелених насаджень (парків культури і відпочинку, бульварів, скверів тощо) і охоронних захисних зон.

Щодо використання земель, зайнятих міськими лісами, то згідно з постановою ВЦВК і РНК РРФСР від 20 жовтня 1936 р. «Про охорону міських, паркових, курортних, водоохоронних, берегозахисних і ґрунтозахисних лісів» ці ліси було оголошено особливо охоронюваним лісовим фондом (п. 1 постанови). Забудова цих земель дозволялась лише у виняткових ситуаціях за спеціальними дозволами. За вирубування чи пошкодження дерев у цих лісах передбачалась адміністративна і кримінальна відповідальність (п. 3) [15]. Фактично було припинено використання міських лісів в експлуатаційних цілях.

Нарешті, не можна не згадати Конституції УРСР 1929 р. та 1937 р., в яких на вищому рівні закріплювалась державна власність на всі землі УРСР [16].

Як бачимо, починаючи з 1922 р. у межах кодифікації земельного законодавства остаточно закріплюється існування окремої категорії земель – земель населених пунктів, встановлюється особливий режим їх використання, формується містобудівне законодавство, в якому розвиваються положення щодо земель, зайнятих зеленими насадженнями.

Щодо земельного законодавства часів Великої вітчизняної війни, то тут ми повністю погоджуємося з думкою В.Д. Сидор, що воно було спрямоване на регулювання забезпечення армії й населення продовольством, а населення – сировиною [12, с. 57]. За таких пріоритетів та в умовах окупації значної частини країни законодавство у сфері правового режиму земель, зайнятих зеленими насадженнями в населених пунктах, не розвивалось.

Стосовно післявоєнного етапу, то аналіз земельного законодавства 40–50 років ХХ ст., проведений в рамках монографічного дослідження В.Д. Сидор, свідчить, що його основними недоліками була повільність заміни застарілих нормативних актів новим законодавством, а також фрагментарність земельного законодавства [12, с. 61]. Додамо, що прогресу у законодавстві з розглядуваної нами сфери теж фактично не було.

Новий активний етап розвитку законодавства про землі населених пунктів та, у їх складі, про землі, зайняті зеленими насадженнями, починається у 60-х роках ХХ ст.

Так, Державним комітетом Ради Міністрів СРСР у справах будівництва 1 грудня 1958 р. затверджуються Правила і норми планування і забудови міст (СН 41–58) [17]. Вони містять досить багато положень щодо земель, зайнятих зеленими насадженнями. Зокрема, у п. 17 йде мова про необхідність поділу території міст на окремі райони, розмежовані озеленими розривами; у п. 26 – про озеленення площі всередині кварталів через улаштування газонів та використання деревних і чагарникових насаджень для захисту житлових будинків від шуму й для затінення; у п. 27 говориться про використання зелених насаджень в естетичних цілях тощо. Розділ 3 Правил був присвячений функціональній організації території міста й виокремлював у ньому зони за призначенням. Парки, сквери, сади, бульвари були віднесені до сельбищної зони. Окремо виділялись землі під несельбищними зеленими насадженнями (п. 46). Безпосередньо зеленим насадженням сельбищної зони присвячувались п. 207–210 Правил. У них проводилося виокремлення зелених насаджень загального, спеціального й обмеженого використання; регламентувалась площа зелених насаджень залежно від розмірів міста; наводились рекомендації стосовно розташування зелених насаджень загального користування; вказувалось на необхідність їх упорядкування. Питання розташування зелених насаджень на території мікрорайонів і кварталів зачіпались у Розділі VI «Житлова забудова». Включали розглядувані Правила і окремі Розділ VII «Парки,

сади, бульвари та інші види зелених насаджень», який детально регламентував вимоги до зелених насаджень загального користування на сельбищній території (міських, районних, дитячих парків, садів житлових районів та мікрорайонів, скверів, бульварів) та до зелених насаджень поза такими територіями (лісопарків, цвинтарів та крематоріїв, розплідників і квітково-оранжерейного господарства міста). Вимоги до озеленення вулиць, доріг, площ регламентував Розділ VIII Правил. Того ж року затверджується СН 36-58 «Технічні умови на здійснення і приймання робіт з озеленення» [18], що поширювались на роботи з озеленення міст, селищ, доріг, територій промислових підприємств і територій споруджуваних об'єктів.

У 1962 році СН 41-58 були замінені СНіП П-К.2-62 «Планування і забудова населених місць. Норми проектування» [19], які, увібравши в себе положення попереднього документу, вже поширювали свою дію не лише на міста і селища міського типу, а на всі населені пункти. Щодо СН 41-58, то їх замінили СНіП III-К.2-67 «Озеленення. Правила здійснення і приймання робіт» [20]. Цей документ поширювався на роботи з озеленення територій споруджуваних об'єктів (промислових підприємств, житлових і громадських будівель та ін.); з улаштування скверів, бульварів, садів, парків, захисних, охоронних та інших видів зелених насаджень на спеціально виділених для озеленення населеного місця ділянках і був обов'язковим для всіх організацій, що здійснювали проектування, роботи з озеленення та експлуатацію зелених насаджень.

У 1968 р. приймаються Основи земельного законодавства СРСР та союзних республік – нормативний акт, що визначив основні положення, зміст і характер правового регулювання земельних відносин у СРСР [21]. Будучи за своєю суттю нормативним актом загального характеру, Основи виокремлювали в ст. 4 в окрему категорію землі населених пунктів (міст, селищ міського типу і сільських населених пунктів). Розділ III Основ закріплював склад земель міст (ст. 30), порядок їх використання (ст. 31), визначав землекористування колгоспів і радгоспів в межах у міській межі (ст. 32). У ст. 34 давалось поняття приміських та зелених зон, у ст. 35 – земель селищ міського типу, у ст. 36 – земель сільських населених пунктів.

Через два роки – 8 липня 1970 р. – УРСР отримала новий Земельний кодекс [22]. Він, як відмічають дослідники, зокрема О.М. Пашенко, фактично відтворив зміст Основ земельного законодавства СРСР та союзних республік, хоча й мав ряд особливостей [23]. Землям населених пунктів (міст, селищ міського типу і сільських населених пунктів) було присвячено розділ III Кодексу. В окремі глави об'єднувались норми щодо земель міст (глава 17), земель приміських і зелених зон (глава 18), земель селищ міського типу (глава 19), земель сільських населених пунктів (глава 20). На відміну від попереднього, у цьому Земельному кодексі ст. 94 визначала склад земель загального користування і до них відносила землі, призначені для задоволення культурно-побутових потреб населення міста (це були парки, лісопарки, сквери, бульвари та ін.). У ст. 97 закріплювалось, що землі, зайняті лісами, розташованими в межах міста, виконують захисні та санітарно-гігієнічні функції та є місцем відпочинку населення. Порядок і умови користування землями, зайнятими міськими лісами як зонами відпочинку, повинен був установлюватися виконавчими комітетами міських Рад народних депутатів.

Надалі на шостій сесії Верховної Ради СРСР дев'ятого скликання 17 червня 1977 р. приймається ще один базовий нормативний акт – Основи лісового законодавства Союзу ССР і союзних республік [24], який став єдиним загальносоюзним законодавчим актом, що регулював відносини у сфері використання, відтворення й охорони лісів. Основи лісового законодавства міські ліси відносили до лісів державного значення, які входили до єдиного державного лісового фонду (ст. 4). Таким чином, землі під міськими лісами водночас являлись землями державного лісового фонду та землями міст. Стосовно дерев, груп дерев та інших зелених насаджень у містах та інших населених пунктах, які зростали на землях, не зайнятих міськими лісами, то вони, за ст. 5 Основ лісового законодавства, не входили до державного лісового фонду. Однак критеріїв розмежування міських лісів та інших зелених насаджень розглядуваний документ не містив. За ст. 15 Основ лісового законодавства міські ліси були віднесені до лісів першої групи, а ст. 38 встановила особливості лісокористування в них (значно обмеживши види лісокористування з наданням переваги їх використанню в культурно-оздоровчих цілях та для відпочинку населення). В УРСР Законом УРСР від 13 грудня 1979 р. № 5432-ІХ було затверджено і введено в дію Лісовий кодекс Української РСР [25], який практично відтворив наведені положення Основ лісового законодавства СРСР.

Проводячи характеристику законодавства радянського періоду про землі, зайняті зеленими насадженнями в населених пунктах України, хотілося б зупинитися також на тому, що в 80-х роках ХХ ст. приймаються кілька важливих документів техніко-юридичного змісту. Це ГОСТ 17.5.3.01-78 «Охорона природи. Землі. Склад і розмір зелених зон міст» [26], ГОСТ 17.6.3.01.-78 «Охорона

природи. Флора. Охорона та раціональне використання лісів зелених зон міст. Загальні вимоги» [27], ГОСТ 26640-85 «Землі. Терміни і визначення» [28]. Прийняті понад три десятиліття тому, ці стандарти продовжують діяти до цього часу.

Питання правового режиму земель міст і селищ міського типу Української РСР, а у їх складі земель загального користування (на яких розміщуються зелені насадження) та земель, зайнятих міськими лісами, врегульовувало також Положення про землі міст і селищ міського типу Української РСР, затверджене постановою Ради Міністрів Української РСР від 20 березня 1984 р. № 136 [29].

Хотілося б зазначити, що третій етап радянського періоду розвитку законодавства про землі, зайняті зеленими насадженнями в населених пунктах, умовним початком якого ми визначили 1958 р., характеризується дуже активною роботою у напрямі прийняття документів техніко-юридичного змісту, містобудівної документації, яка чітко регламентувала правовий режим розглядуваних земель. Детальне закріплення правовий режим земель населених пунктів взагалі та земель, зайнятих зеленими насадженнями, зокрема, знайшов і в Земельному кодексі УРСР 1970 р.

Початком останнього етапу розвитку земельного законодавства щодо земель населених пунктів, зайнятих зеленими насадженнями, на нашу думку, є введення в дію Верховною радою СРСР 28 лютого 1990 р. Основ законодавства Союзу СРСР та союзних республік про землю [30], а Законом Верховної Ради УРСР – прийняття на їх основі 18 грудня 1990 р. Земельного кодексу Української РСР [31]. Новий Земельний кодекс УРСР в ст. 3 виділяв в окрему категорію землі населених пунктів, хоча в порівнянні з Земельним кодексом УРСР 1970 р. він містив значно менше правових норм з цього питання. Так Глава 8 «Землі населених пунктів» складалась з 5 статей, а попередній Земельний кодекс містив 25 норм у розділі III «Землі населених пунктів». Зміст статей про землі населених пунктів у Земельному кодексі УРСР 1990 р. зводився до віднесення до цих земель всіх земель у межах міст, селищ міського типу та сільських населених пунктів; вказівки на органи, у віданні яких знаходяться ці землі; закріплення положення про обов'язковість використання таких земель відповідно до проектів планування та забудови населених пунктів і планів земельно-господарського устрою. Новелою цього кодексу було виокремлення земель рекреаційного призначення як земель, призначених для організованого масового відпочинку населення та віднесення до них парків, зелених зон навколо міст.

Висновок. Таким чином, прийнятий в останні роки існування Української РСР базовий нормативний акт земельного законодавства в частині правового режиму земель населених пунктів був дуже загального змісту, містив відсилочні норми і фактично не містив положень, безпосередньо присвячених землям, зайнятим зеленими насадженнями.

Список використаних джерел:

1. Декрет II Всероссийского съезда Советов о земле от 26 октября 1917 г. // Декреты Советской власти. Т. I. – М. : Гос. изд-во полит. литературы, 1957. – С. 17–20.
2. О запрещении сделок с недвижимостью : Декрет Совета Народных Комиссаров РСФСР от 14 декабря 1917 г. // СУ РСФСР. – 1917. – № 10. – Ст. 154.
3. Конституція УРСР від 10 березня 1919 р. // Известия ВЦИК и Харьковского губревкома. – 1920. – № 91–92.
4. О национализации всех бывших казенных, монастырских, городских и помещичьих земель : Декрет Совета Народных Комиссаров от 3 апреля 1920 г. // СУ УССР. – 1920. – № 6. – Ст. 105.
5. О лесах : декрет ВЦИК Советов рабочих, крестьянских и казачьих депутатов от 27 мая 1918 г. // СУ. – 1918. – № 42. – Ст. 522.
6. Об охране зеленой площади (садов, парков, пригородных лесов и зеленых насаждений) : постановление Народных комиссариатов Внутренних Дел и Здравоохранения // Собрание узаконений и распоряжений правительства за 1920 г. . – М. : Управление делами Совнаркома, 1943. – С. 225–226.
7. Об охране памятников природы, садов и парков : декрет Совета Народных Комиссаров от 16 сентября 1921 г. // СУ РСФСР. – 1921. – № 65. – Ст. 492.
8. Про введення в дію Земельного кодексу : Постанова Президії ВУЦВК від 29 листопада 1922 р. // ЗУ УСРР. – 1922. – № 51. – Ст. 750.
9. Про ліси УСРР : Закон від 3 листопада 1923 р. // Зб. ЗАТ. УСРР – 1923. – № 46. – арт. 575.
10. Лесной кодекс РСФСР от 7 июля 1923 г. // Собрание Узаконений. – 1924. – № 58. – С. 564.

25. Об утверждении Общих начал землепользования и землеустройства : постановление ЦИК СССР от 15 декабря 1928 г. // СЗ СССР. – 1928. – № 69. – Ст. 641–642.
26. Сидор В.Д. Методологічні засади та історичні передумови формування сучасного земельного законодавства і права України : Монографія / В.Д. Сидор. – Чернівці : Технодрук, 2013. – 208 с.
27. О введении в действие Устава Гражданского Строительства : постановление Совета Народов Комиссаров УССР от 23 февраля 1928 г. – Зодчество. – 1929. – № 1–2 – С. 3.
28. О составлении и утверждении проектов планировки и социалистической реконструкции городов и других населённых мест Союза ССР : постановление ЦИК и СНК СССР от 27 июня 1933 г. // СЗ СССР. – 1933. – № 41. – Ст. 243.
29. Об охране городских, пригородных, парковых, курортных, водоохраных, берегозащитных и почвозащитных лесов : постановление ВЦИК и СНК РСФСР от 20 октября 1936 г. // СУ РСФСР. – 1936. – № 22. – Ст. 144.
30. Конституція УРСР від 15 травня 1929 р. // Вісті ВУЦВК. — 23 червня 1929 р. – № 143]; [Конституція УРСР : від 30 січня 1937 р. [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
31. Правила и нормы планировки и застройки городов : СН 41-58 : [утв. Государственным комитетом Совета Министров СССР по делам строительства 1 декабря 1958 г.]. – М. : Государственное из-во литер. По строительству, архитектуре и строительным материалам, 1959. – 180 с.
32. Технические условия на производство и приемку работ по озеленению : СН 36-58 [Текст] : официальное издание / Государственный комитет Совета министров СССР по делам строительства (Госстрой СССР). — М. : Государственное издательство литературы по строительству, архитектуре и строительным материалам, 1959. – 16 с.
33. Планировка и застройка населенных мест. Нормы проектирования : СНиП II-К.2-62 : [утв. Государственным комитетом Совета Министров СССР по делам строительства 7 мая 1966 г.]. – М. : Издательство литературы по строительству, 1967. – 65 с.
34. Озеленение. Правила производства и приемки работ : СНиП III-К.2-67 : [утв. Государственным комитетом Совета Министров СССР по делам строительства 2 июня 1967 г.]. – М. : Издательство литературы по строительству, 1967. – 12 с.
35. Основы земельного законодательства Союза ССР и союзных республик, приняты Верховным Советом СССР 13 декабря 1968 года // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1968. – № 51. – Ст. 485.
36. Земельний кодекс УРСР від 25 грудня 1970 року // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1971. – № 1. – Ст. 18.
37. Пашенко О.М. Розвиток і кодифікація земельного законодавства України : дис. ... канд. юрид. наук : 12. 00. 06 / О. М. Пашенко. – К., 2001. – 186 с.
38. Основы лесного законодательства Союза ССР и союзных республик от 17 июня 1977 г. // Ведомости Верховного Совета СССР. – 1977. – № 25. – Ст. 388.
39. Лісовий кодекс Української РСР, затверджений Законом УРСР від 13 грудня 1979 р. № 5432-IX [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://search.ligazakon.ua>.
40. Охрана природы. Земли. Состав и размер зеленых зон городов. ГОСТ 17.5.3.01-78 : утв. Постановлением Государственного комитета СССР по стандартам от 16 марта 1978 г. № 701. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.rada.gov.ua.
41. Охрана природы. Флора. Охрана и рациональное использование лесов зеленых зон городов. Общие требования ГОСТ 17.6.3.01-78 : утв. Постановлением Государственного комитета СССР по стандартам от 10 июля 1978 г. № 1851. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.rada.gov.ua.
42. Земли. Термины и определения. ГОСТ 26640-85 : утв. Постановлением Государственного комитета СССР по стандартам от 28 октября 1985 г. № 3453. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.rada.gov.ua.
43. Про затвердження Положення про землі міст і селищ міського типу Української РСР [Електронний ресурс] : постанова Ради Міністрів Української РСР від 20 березня 1984 р. № 136. – Режим доступу : www.rada.gov.ua.
44. О введении в действие Основ законодательства Союза СССР и союзных республик о земле [Электронный ресурс] : постановление Верховного Совета СССР от 28 февраля 1990 г. № 1252-1. – Режим доступа : www.rada.gov.ua.
45. Земельний кодекс Української РСР : Закон УРСР від 18 грудня 1990 р. № 561-XII // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 10. – Ст. 98.